

Carolus XII:s sista färd hem – En retorisk resa i Cederströms spår

Författare: Pernilla Ulvblom ©
Påbyggnadskurs (C) i konstvetenskap
Högskolan på Gotland
Höstterminen 2012
Handledare: Eva Nodin

ABSTRACT

Institution/Ämne	Högskolan på Gotland/ Konstvetenskap
Adress	621 67 Visby
Tfn	0498 – 29 99 00

Handledare	Eva Nodin
------------	-----------

Titel och undertitel:	Carolus XII:s sista färd hem. En retorisk resa i Cederströms spår
Engelsk titel:	Carolus XII's last journey home. A rhetorical trip in Cederströms track.
Författare	Pernilla Ulvblom

Ventileringsstermin:	Höstterm. (2012)	Vårterm. (år)	Sommartermin (år)
	X		

Innehåll:

In order to understand the differences in Cederströms two paintings of Charles XII journey home from Fredrikshald, I have chosen to read them from a rhetorical and historical point of view. The second painting is a copy of the first but it is not exactly reproduced. My intention in this essay is to try to understand why these differences occurred and what they might mean.

Nyckelord:

Karl XII, Karl XII:s likfärd, Cederström

Innehållsförteckning

Inledning	4
Presentation av ämnet	4
Syfte, frågeställning och avgränsning	4
Metod, teori och material	5
Metod	5
Teori	5
Retorik	5
Historism	6
Material	7
Forskningsöversikt	8
Motivets bakgrund	9
Konstverken blir till	11
Tillbaka till de historiska rötterna	11
Cederström och Karl XII	12
Den första likfärden	13
Den andra likfärden	15
Retorisk diskurs med historiska inslag	17
Sammanfattning och slutsatser	21
Notförteckning	24
Källförteckning	26
Otryckta källor	26
Internetkällor	26
Tryckta källor	26
Literatur	26
Publikation	27
Referenslitteratur	27
Observation	27
Bildförteckning	27

Inledning

Valet av ämne för denna uppsats ligger i mitt intresse för 1700-talet och Sveriges kungar. Att jag valt Gustaf Cederströms motiv Karl XII:s likfärd har dels med att göra att Karl XII som kung är ett intressant ämne, men även det faktum att konstnären målat två versioner av samma motiv – med några undantag.

Presentation av ämnet

Gustaf Cederström målade under sin vistelse i Paris en målning av Karl XII:s likfärd. Ett verk som ställdes ut på en salong i Paris 1878 och blev väldigt bra mottagen av publiken. 1884 gjordes en beställning från Sverige på en kopia av målningen, men den blev inte exakt lik originalet, utan skilde sig på diverse punkter.

Genom att studera skisser och genom att forska kring Karl XII:s död och liktåg, så har det framkommit olika teorier kring vad som hände vid dödsskjutningen och resan till Stockholm. Cederströms tolkning av likfärden skiljer sig en del från modern forskning, men har en anknytning till den samtida.

Syfte, frågeställning och avgränsning

Syftet med uppsatsen är att svara på följande frågor:

- Vad kan vara orsaken till att konstnären valt att inte göra den andra versionen till originalets duplikat?
- Vad innebär dessa olikheter i målningarna?

Jag har valt Gustaf Cederströms målningar Karl XII:s likfärd för att motivet visar en historisk händelse under 1700-talets tidigare år. En av Sveriges konungar har blivit skjuten och förs hem till Sverige. Målningen är baserad på en verklig händelse som satt spår i den svenska historien och konstnären har försökt förmedla detta.

Konstnären har avbildat likfärden i två variationer för olika ändamål under olika tidsperioder och uppsatsen är avgränsad till dessa två. Genom att läsa motiven ur en retorisk vinkel och sätta motivet i dess historiska miljö ska jag söka svar på mina frågeställningar.

Metod, teori och material

Genom att studera de två målningarna utifrån två teorier, retorik och historism, samt källmaterial så ska detta leda till att besvara mina frågeställningar;

Metod

Som underlag för mitt sökande efter svar på mina frågor för uppsatsen, så har jag förutom att studera de två versionerna av Cederströms *Karl XII:s likfärd*, fördjupat mig i hädelsen kring kungens död och den efterföljande färden till Stockholm. Genom att studera tidigare forskning i ämnena samt teorierna retorik och historism, så har jag sedan sammanfört dessa och dragit slutsatser.

Teori

Retorik

Många är säkert bekanta med retoriken i samband med det talade ordet. Traditionen har sin begynnelse där, men den kan även tillämpas inom konsten¹.

Den klassiska retoriken är läran om hur tal blir innehållsrika och övertygande – eller hur de utformas och hur de ska presenteras för att bli det. Talaren utgår från tre grundgenrer: det som handlar om framtiden kallas för det *politiska* talet eller ”deliberativa”, det tal som handlar om det förflutna kallas för *rättstalet* eller ”det foreniska talet” samt *tillfällighetstalet*, ”det epideiktiska talet” som är tidlöst.

Retoriken kan jämföras med en minneslista. Där ska alla de saker som ska övervägas i själva talet ryms. Då retoriken började användas under den grekiska och romerska forntiden, 400–300-talet före vår tidräkning, uppträdde talarna utan skrivet manus. Talaren fick istället använda sig av vissa knep för att minas allt så som till exempel kroppens delar, ”kunna något på sina fem fingrar”.

Hur vi ser på kommunikation och hur vi ser på människan, påverkar vårt sätt att tänka. Retorikern ska undervisa (*docere*), behaga (*delectare*) och väcka känslorarrangemang (*movere*) hos sina åhörare. För att lyckas med detta användes en metod i flera steg: *inventio* syftar på stoffsamling och utformning av argumentation, *dispositio* är uppbyggnad av talets struktur, *elocutio* syftar på uppbyggnaden av den språkliga utformningen av talet, inläringen kallas *memoria* och själva framförandet kallas *actio*. Actios två delar är hur *rösten* används, *pronuntiatio*, samt hur *kroppen* används. Till detta finns två övertalningsbegrepp, *ethos* (personkaraktären) och *pathos*

(de känslor som talaren väcker) som kan ses som komplement till det tredje begreppet *logos*, den egentliga argumentationen.

Jag har i denna uppsats valt att fokusera kring *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria* och *actio* med fokus på *dispositio*. Som motpart vid argumentation har jag använt den ”fakta” som jag funnit om den historiska händelse som är bakgrund till Cederströms motiv.

Dispositio delas in i *talets inledning* – här börjas med ”exordium” som ska fånga publikens sympati och uppmärksamhet och uppfatta ”saken” som lika viktig som den framställs, därefter ska ”narratio” beskriva vad saken gäller för att avslutningsvis i denna del i ”partitio” ska ett utkast göras om hur det resterande talets uppbyggnad kommer att se ut – vad som kommer att sägas längre fram, upprepning av det redan sagda samt den formella slutsatsen. *Dess huvuddel* även kallad *corpus* inleds med att argumentera för den egna ståndpunkten, ifrågasättandet som förstärker eller föringar ett faktum, så kallat ”confirmatio” för att sedan övergå till argumentationen mot motståndarens ståndpunkt, korrigeringen av något som sagts eller kommer att sägas inom begreppet ”refutatio”, därefter följer *en avslutning* den så kallade ”conclusio” – som kan innehålla en sammanfattning ”recapitulatio”².

Övriga begrepp som är viktiga för retoriken är: *troper* och *figurer* som ingår i den språkliga delen, *elocutio*. Troper kan vara enskilda ord och uttryck som används i meningar av bildlig (semantisk) karaktär och figurer i ett längre skeende (syntaktiskt). *Hyperbolen* är överdriften och dess motsats är *litotesen*. Retoriken ska inte sättas i paritet med ”sanningar”, utan snarare med det som kan förefalla vara sant det vill säga det som är rimligt, förnuftigt och välmotiverat. Det retoriken gör är att på ett övertygande sätt förmedla detta.

Historism

Historismen utvecklades huvudsakligen i Tyskland under 1800-talets andra hälft och menar att kulturella fenomen ska förstås i sitt historiska sammanhang, men även förklaras ur ett historiskt perspektiv³. Det ska även tas hänsyn till att kulturer och nationer kan vara genomgripande olika, orsakat av dess olikheter i historisk härkomst och utveckling. Historien är förhållandet mellan förflutet, nutid samt framtid och historismen menar att samhället, människornas värld och naturens, måste förstås utifrån historien.

Det går inte alltid att veta exakt vad som hänt i det bakomliggande. Forskarens jobb blir att utgå från källor och utifrån de sammanfoga till en helhet. Historismen kan även ta formen av *historiematerialism* och då främst med Karl Marx som förespråkare, marxism. Han ser ett förbund mellan människans värld och naturens. Marx menar vidare att historien kan studeras utifrån naturvetenskaplig precision och säkerhet. Hans politiska engagemang för honom i en riktning mot det kommunistiska. En riktning som denna uppsats inte tar.

Material

För att få en förståelse för motivet i Gustaf Cederströms målning *Karl XII:s likfärd*, så har jag försökt skapa mig en uppfattning om vad som hände Karl XII på kvällen den 30 november 1718 och hur resan till Stockholm såg ut. För det så har jag använt mig Bengt Liljegrens biografi (2000) om kungen samt Samuel E Brings text om likfärden (1918). En del information har jag även hämtat ur Peter Froms omfattande forskning kring Karl XII:s död. Jag har fått en förståelse för hur omständigheterna kring kungens död var, och hur resan hem kan ha sett ut. Axel L. Romdahl har skrivit om Gustaf Cederströms verk (1948). Han har haft tillgång till material som han lånat av Cederströms dotter och genom dessa har det gått att följa Cederströms väg fram till de färdiga motiven av Karl XII:s likfärd. Jag har även använt Cederströms egna minnen för att få en tydligare bild av hur skapandet av målningarna gick till.

Med hjälp av mina källor så har jag studerat de båda motiven och försökt se skillnaderna i dessa samt försökt förstå vad de kan betyda. Jag har utifrån litteratur blivit uppmärksam på hur Cederström gått till väga för att kunna framställa de båda versionerna och det har hjälpt mig i mitt sökande på uppsatsens frågor.

Sören Kjörup (2009) har beskrivit retorik och historism på ett utförligt sätt och jag har vidgat min förståelse för retoriken genom att läsa Marcus Tullius Ciceros *Om talaren* där retoriken sätts i ett samband. Han anses vara retorikens ”fader”. För att få en känsla för hur retoriken kan användas i målarkonsten, så har jag låtit mig inspireras av Jan-Gunnar Sjölin's artikel *Bildens retorik* (1994), men det faktiska förfaringssättet då det gäller måleri har Leon Battista Alberti bidragit med.

Forskningsöversikt

Det finns en del forskning kring Karl XII:s död, hur han ska ha dödats och vad som hände därefter. Av de mer framträdande finns Peter Froms omfattande arbete i ämnet och som han dokumenterat i *Karl XII:s död. Gåtans lösning* (2005). Tidigare hade Samuel E. Bring (1918) dokumenterat sina studier av likfärden och begravningen där han, och även From, bland annat tittar tillbaka på de anteckningar som fältpräst Jöran Nordberg gjort under tiden med Karl XII i fält och ur journaler samt register och som senare publicerades i skriften *Konung Carl den XII:tes historia*, 1740, vilken jag inte haft möjlighet att ta del av. Trovärdigheten i Nordbergs skrift har senare diskuterats av senare forskare, bland andra Erik Sandstedt som 1972 gjort en avhandling med titeln *Studier rörande Jöran Nordbergs Konung Carl XII:s historia* där han systematiskt granskar Nordbergs källor och andra forskares användning eller påverkan av Nordbergs uppgifter.

Motivets bakgrund

I slaget vid Fredrikshald, Norge, 1718 stupade Sveriges kung, Karl XII, 36 år gammal. Efter att ha krigat i 18 år var det äntligen dags för honom att resa hem till fosterlandet och Stockholm. Anfallet påbörjades i slutet av oktober, målet var att belägra Fredrikstens fästning. Den första löpgraven öppnades den 24 november och sedan gick det snabbt att gräva fler mot fästningen⁴. Kriget hade startat år 1700 och blev känt som Det Nordiska kriget.

Det dödande skottet föll någon gång mellan nio och tio på kvällen söndagen den 30 november enligt den då rådande julianska kalendern, eller den 11 december utifrån den nya gregorianska tidräkningen. Av skeppsjournaler från den danska flottiljen har Peter From fått fram att det hade regnat och snöat mer eller mindre kraftigt dagarna innan och den 30 november var det klart, men blåsigt väder. Kungen hade just ätit sin aftonmåltid i en av löpgravarna och han tog plats på bröstvärnet för att spana ut mot fienderna. Han hade sträckt upp huvudet en bra bit över kanten, trots eldgivning från fiendehåll, och den träffande kulan forcerade genom hans huvud, från hans vänstra tinning och ut genom tinningbenet på höger sida. Döden träffade kungen omedelbart och hans huvud hade sedan sjunkit ner och vilat mot kappan och handen som han vilat huvudet på, föll därmed långsamt. Det har varit diskussion huruvida kulan kommit från en musköt och om den kommit från vänster eller höger sida. Ingångssidan har varit viktig i diskussionen om kungen blivit skjuten av en från fiendesidan eller av en svensk. Teorier om vem som sköt Karl XII har varierat, men enligt Peter Froms omfattade egna studier så har han fastställt att Karl XII sköts med en blykula som avlossats ur en norsk musköt som sköts från de norska ställningarna på Fredrikstens fästning⁵.

Nyheten om att kungen blivit skjuten skulle hållas hemlig och namnet på den döde som bars på båren var påhittat. I skenet av den stigande månens sken bärs kroppen från löpgraven till Tistedalen där kungen hade sitt högkvarter, för att därefter transporteras till Uddevalla och därefter till Stockholm. Av handlingar framgår att i Tistedalen tillverkades en kista av furu som kungen skulle färdas i och som insveptes i ett blått tyg. Det förefaller som om han låg i en kista hela vägen från Tistedalen i Norge till Stockholm⁶.

Tidigt en morgon i december bars båren med kistan mot den svenska gränsen. Första anhalt var Knivö vid Svinesund. Liktåget bestod av uppskattningsvis närmare

300 personer och 470 hästar på sträckan Tistedalen och Uddevalla. På en galär färdades sedan kungens lik över Svinesund till Sundsborg – eller så bars han dit, meningarna går isär. Den 7 december börjar kistan sin färd mot Uddevalla på en vagn dragen av sex hästar. Vägarna var hårda av frosten och trots att den skakiga färden skulle kunna skada och nöta på liket så föredrogs vagn framför att fortsättningsvis låta bära fram kungen på bår.

På kvällen den 13 december nådde följet Uddevalla, där kroppen balsamerades. Åtta dagar hade den 12 mil långa turen från Tistedalen tagit. Den resterande biten mot Stockholm gick via landsvägen över Tiveden, norr om Hjälmaran samt Mälaren och slutligen till Karlbergs lustslott för att senare transporteras till Riddarkyrkan och begravningen. En ny vagn införskaffades för resan till Karlsberg. Den gamla med botten vilande direkt på hjulaxlarna, byttes ut mot en vars botten hängde i läderremmar för att dämpa mot stötar från den frusna vägen och hela vagnen täcktes helt med svart tyg. För bårtäcke och kistans beklädnad inhandlades svart sammet. Den gamla furukistan byttes mot en av ek och utanpå den svarta sammeten fästes guldfärgade band med fransar längst kanter och hörn. Resan på 41,5 mil mellan Uddevalla och Karlberg tog 26 dagar med start den andra januari. Platser som bland annat passerades var Vänersborg, Särestads herrgård, Lidköping, Kinnevik, Enebacken, Holmestads socken, Mariestad, Hofva socken vid sjön Skagern, Lassåna bruk, Örebro, Fellingsbro prästgård, Arboga, Köping, slottet i Strömsholm, Västerås, Björksta socken samt Ekolsund. Vid Järva krog den 27 januari växlade Karl XII:s likvagn en sista gång på sin resa mot Stockholm. En relativt stor vagn som var svartklädd på både ut- och insidan och förspänd med tre par hästar klädda i svart⁷.

Som 18-åring hade kung Karl XII gett sig ut för att strida för sitt fosterland och då han 18 år senare återvände till huvudstaden så var det i en kista. Några dagar innan begravningen den 26 februari 1719, så ställdes liket ut för allmän beskådning. Begravningsdagen hade blivit uppskjuten och skulle ha varit den 18 februari, men den ”allmänna klagodag” som utsatts fastställdes till den 18 februari, trots att själva begravningsdagen ändrats⁸.

Konstverken blir till

Skapandeprocessen för båda verken har sin egen historia och även om de båda målningarna illustrerar samma händelse ur historien, så är de inte varandras avbild.

Tillbaka till de historiska rötterna

Under 1800-talet var historiska skildringar högt uppskattade och de flesta konstnärer provade på att göra något historiskt motiv. Något som även krävdes av eleverna vid Konstakademien i Stockholm vid tiden. Intresset för svensk historiemålning har en del av sin förklaring i de nationalistiska strömningar som följde Napoleonkriget. Ett intresse för sina rötter och efter den gemensamma svenska historien uppdagades. Sveriges förlust av Finland till Ryssland 1809, gjorde även att svenska folket måste börja tro på sin nation igen. Detta kunde göras genom inhemskt historiemåleri⁹.

Den ökande urbaniseringen och de ändrade ekonomiska och sociala levnadsförhållanden som industrialismen medgav, kan även vara en anledning till det ökade intresset för historien – en återupplevd känsla av det förflutna. Sverige fick även i och med Folkskolestadgan 1842, ett krav på en mer bildad medborgare. Historiemålningen tillsammans med böcker som tog upp Sveriges historia ökade i antal och konst ansågs vara en källa till kunskap. Det hjältemod och den styrka som de historiska målerierna förmedlade, blev uppbyggande för moralen och respekten för fosterlandet. Cederström skriver i *Minnen* att det inte är endast ämnet som gör historiemåleriet, utan att även ”den historiska synen och greppet på ämnet” måste finnas med¹⁰.

Under den andra delen av 1800-talet spreds konsten genom tidningar och tidskrifter vilket gjorde att konsten blev mer offentlig och allmän än den varit tidigare. Det resulterade i fler utställningstillfällen, ökad försäljning och att det bildades konstföreningar. Historiemålningarna som skildrade svenska historiska händelser rönt även uppmärksamhet utomlands och svenska konstnärers verk ställdes ut på utställningar. Konstnärerna som samlats i Paris under 1870- och 1880-talen kämpade för att få in sina arbeten i salongen. Cederström skriver att det även skapades en speciell utställningskonst som skulle framhävas i belysningen. Ända fram till sekelskiftet var historiemåleriet populärt, men sedan ersattes den av nya idéströmningar¹¹.

Cederström och Karl XII

En av de konstnärer som gjorde sig känd som historiemålare var Gustaf Cederström. Han föddes i Stockholm den 12 april 1845 och var son till en premiärlöjtnant. Själv hann han bli underlöjtnant innan han beslöt sig för att bli målare och utbildade sig både utomlands och i Sverige. Han började sin konstnärskarriär med karikatymålning för att sedan övergå till historik målning. I Sverige var det historie- och genremålaren August Malmström som stod för Cederströms utbildning, i Düsseldorf hette läraren Ferdinand Fagerlin och i Paris stod bland annat målaren Léon Bonnat för undervisningen.

Under sin tid i Düsseldorf insjuknade Cederström i en kraftig variant av ledbandsreumatism som gjorde honom sysslolös under en längre tid. En reumatism som sedan skulle följa honom och tvinga honom att avbryta sin karriär inom det militära, vilket han själv beklagade och hans kärlek för soldatlivet framgår tydligt i hans egna nedskrivna minnen. Den militära bakgrund som han bar med sig gjorde att han kunde leva sig in i de karolinerers liv och leverne, som han senare kom att avbilda¹².

Gustaf Cederström har sin börd i Västerås biskop Carolus Carlssons ätt, vars barn adlades 1684 med namnet Cederström. Sonen Olof Cederström deltog som civilist vid expeditionen för kansliärenden för Karl XII och var med vid kalabaliken i Bender 1713, då turkarna med våld försökte få Karl XII att lämna Turkiet. Olof Cederström följde honom sedan till Fredrikshald, som blev kungens sista strid. Olof Cederström gjorde sedan karriär hemma i Sverige och slutade sina dagar den 20 mars 1745. Han var då friherre¹³.

Ett släktskap som blev en grogrund till Gustaf Cederströms inspiration för de karolinska motiven.

Den första likfärden

Bild 1. Karl XII:s likfärd, 1878 Paris. Gustaf Cederström. Olja på duk. Mått 256 x 370 cm

Den målning föreställande Karl XII:s likfärd som Gustaf Cederström målade 1878 målade han med avsikt att ställa ut på världsutställningen i Parissalongen Champ-de-Mars, 1878. Målningen gjorde där succé och tilldelades en medalj¹⁴.

Cederström hade länge velat måla Karl XII:s likfärd, men inte känt sig mogen. Efter en del motgångar beslöt han sig till sist att ge sig på motivet. Hans läromästare i Paris, Bonnet, uppmuntrade honom. Han medgav förvisso att han trodde att uppgiften var för mäktig för Cederström, men han var övertygad om att Cederströms genomträngda kärlek till ämnet skulle kunna göra så att han lyckades. Som modeller till målningen anlätade Cederström fransmän och italienare. Kopior från Sverige av karolinska kappor, stövlar och vapenrockar införskaffade han och eftersom det bara var snö en dag i Paris den vintern, så köpte en tunna med salt som han strödde ut i en flat låda och användes för att få fram avtryck från stövlarnas sulor. Ut i en byggd terräng fick modellerna bära baren med en modell liggandes och de gående figurerna som finns med i motivet, modellerade Cederström i vax – små gubbar som han gav de rörelser och form som han önskade¹⁵.

Karl XII:s klädesplagg bestod av en tät fodrad kappa av exklusivt blått engelskt ylletyg som skyddade mot regn, en uniformsrock av ulltyg med förgyllda mässingsknappar, under den en väst och byxa i gult ylletyg, en vit skjorta av fin linnelärft under västen samt en svart hårt virad halsduk av silkeskräpp om sin hals. På huvudet bar han en svart filthatt med tre uppvikta sidor, handskar av hjortskinn vars kragar var av älgskinn. Under de höga, grova svarta kragstövlarna bar han två par linnestrumpor med strumpeband. Stövlarna hade låg klack och järnsporrar samt var utrustade med lösvador för att skydda mot hugg och slag. Han beskrivs vara 176 cm lång med mörkblå ögon, smärt och reslig, inte så vacker och med ärr efter smittkoppor i ansiktet¹⁶.

Den avlidne kungen är på Cederströms verk avbildad på sin väg hem från Norge. Enligt dokument och dagböcker har framkommit att Karl XII bars på bår endast sträcka från löpgraven i Fredrikshald till högkvarteret i Tistedalen, därefter färdades hans lik på vagn ända till Stockholm. Cederström har avbildat den döde kungen på en öppen bår buren av sex karoliner, sex av hans trogna män. I Axel L. Romdahls bok om Cederström har han via Cederströms dotter fått tillgång till skisser som gjorts i den tidigare delen av skapandeprocessen. De visar hur den ursprungliga tanken utvecklats och hur motiv i bilden tagits bort och ändrats, för att slutligen visa en bild där kungen på båren blir centrumfigur och hur den övriga scenografin lyfter fram den bilden¹⁷.

Ursprungligen stod vid vägkanten endast den äldre mannen, jägaren med tjädertuppen som byte, som åskådare. En hund skällde framför båren, den kom senare att placeras bredvid jägaren, som i den slutgiltiga versionen även fått sällskap av en pojke. Främst i ledet vandrade en lapp och bredvid honom i vid kappa med ryggen mot betraktaren syntes en officer. Så växte sedan upp klippväggen på höger sida om gruppen med båren fram. Officeren i kappa har byts ut mot en officer med dragen värja, lappen i täten har sedan ersatts av officeren med dragen värja som tar täten – ett självporträtt av Cederström själv har det påståtts och om jag jämför med ett självporträtt av konstnären så kan det mycket väl stämma. Fanan har även den ändrat utseende och placering under ”resans” gång och slutligen fått det gyllene kungasigillet och en hög framträdande plats vajande i vinden ovan den döde kungen. Officerarna och soldaterna som bär båren är sårade och sörjande sin kung. Mantlars och fanans kastande i vinden, tillsammans med den snötäckta marken ger intryck av bitande kyla

och isande temperatur. Ett köldslaget landskap, trotsat av karoliner som är på väg hem med sin stupade anförare¹⁸.

Målningen såldes till den ryske storfursten Konstantin Konstantinovitj och kom till Sverige och Göteborgs Konstmuseum 1918¹⁹.

Den andra likfärden

Bild 2. Karl XII:s likfärd, 1884 Stockholm.. Gustaf Cederström. Olja på duk. Mått 265 × 371 cm

Den första målningen av Karl XII:s likfärd som Cederström målade 1878, såldes till den ryske storfursten Konstantin Konstantinovitj för att placeras i Marmorpalatset i S:t Petersburg. Detta mottogs med bitter smak av det svenska folket mycket med tanke på Karl XII:s smärtsamma nederlag i Ryssland vintern 1708-1709 då tusentals soldater dödades, sårades, frös eller svalt ihjäl. Tsar Peters taktik att hindra svenskarna att inta Moskva gick ut på att genom att bränna de byar som svenskarna väntades passera. På så vis hindrades soldaterna att finna föda tills sig själva och sina hästar. Taktiken föll väl ut för tsaren och Karl XII och hans mannar tvingades att fly svälten genom att avbryta sitt ärende att inta Moskva och i stället söka sig bort från Ryssland, mot maten. Kungen var svårt lidande efter en skottskada i foten som blivit infekterad och han bars fram på bår. Efter att ha tagit sig över Dnepr och sedan floden Bug lyckades han ta sig till Turkiet, men hans sista mannar, 30 000 soldater, som

skulle komma efter blev tillfångatagna av ryssarna och fick tillbringa sina dagar som slavar i de sibiriska gruvorna och med att bygga staden S:t Petersburg²⁰.

En grupp svenska konstvänner beställde senare en dubblett av konstnärens motiv. Karl XII:s likfärd hade sin givna plats i Sverige och ”kopian” har fått sin plats på Nationalmuseum. Denna ”kopia” skiljer sig från originalet på så sätt att förutsättningarna var annorlunda. Konstnären började sitt målning i Florence och Paris, men befann sig till största del i hans ateljé i Krusenberg söder om Uppsala, där det fanns tillgång till riktig snö. Cederström har i denna målning använt modeller med nordiskt utseende, vilket främst märks på karolinernas blondare kalufser. Bland andra så fick Cederströms bror Carl, ta platsen längst fram på bårens högra sida med bandage runt huvudet. De två männen strax bakom båren har i den ”svenska” versionen även uppgraderats till officerare med galonerade hattar. Hela uttrycket är ljusare, mycket beroende av att det är mer snö i denna bild²¹.

Retorisk diskurs med historiska inslag

Gruppen med den burna Karl XII befinner sig centrad i bilden. De färdas runt en klippa och följet försvinner i en spegelvänd s-form, långt bakom sin kung. Vägen sluttar lätt nerför och hade det inte varit så, så hade det varit svårt att uppfatta det långa ledet bakom båren. Kurvan gör även att ledet av soldater försvinner bakom berget, vilket gör att de som har en framträdande roll för motivet också får en framträdande roll i bilden.

”Att framställa en kropp i fullkomlig vila kräver mer av konstnärligt kunnande än att visa den levande och i rörelse”, skriver Leon Battista Alberti och jag funderade på detta då jag började granska verket. Lemmarna på en död ska falla döda och på de levande ska de vara levande, fortsätter han²². Det som får mig att fundera är att jag tycker att huvudet ser ut att ligga i en sådan obekväm ställning, med hakan så tryckt mot bröstet, men även fötterna ter sig onaturliga. De borde kanske peka mer utåt, möjligen hindrar de långa stövlarna från det. Jag förstår svårigheten att avbilda en död kung på ett hedervärd och majestätiskt vis. Svårigheten med att göra kungen rättvisa, och samtidigt få avbildningen att se trovärdig ut. Bara att välja att bära fram honom på en öppen bår och inte i en sluten kista, visar att konstnären vill hedra en *speciell* kung och att han vill *visa* upp denna i sin prakt – upplyft och framförd av sina trogna mannar som beredda att offra sina liv, stridit vid hans sida. Många av dem i flera år. ”Det är då lemmarna inte längre rör sig eller känner, som döden kommer och de avmålade kropparna som lever bör utföra rörelser”, läser jag vidare i Albertis text²³.

Hur är det då med rörelse i de levande människorna på målningen? Mannen till höger bakom båren, lägger sin högra hand på hatten som att förhindra att vinden ska ta tag i den samtidigt som han håller tag i kappan framför sig för att förhindra den från att ta vind, så som den andra sidan av den har gjort och fladdrar bakom honom. Hans blick, på den ”svenska” version är riktad mot mig som betraktare. Vad vill han säga mig? Trots denna uppenbara kraftiga vind som konstnären visar, så ligger snön fast på marken, ingen snö yr – kanske kylan håller den kvar på backen. Mannen som bär båren längst fram till höger, med bandage om huvudet och bäraren bakom honom tycks hittat sin rytm. Med båren vilande på ena axeln och ett stadigt tag med handen går de målmedvetet framåt med sorg i blick. Bakom dem har bäraren tagit stöd med ena handen under, som för att avlasta axeln. Hans huvud är vridet mot kungen och hans blick är trött. De båda männen vid bårens vänstra främre kant ser sig båda om

bakåt, mot kungen på båren. Mannen med armen i bandage kanske önskar att han kunnat hjälpa till med att få bära båren, och bäraren bredvid honom hade nog hellre sett att kungen gick själv – att den kulan som dödat honom tagit en annan väg.

Personernas olika rörelser och ställningar gör att bilden får möjlighet att berätta om en händelse. De känslor som personerna i motivet visar, speglar av sig på betraktaren.

De båda målningarna skiljer sig på flera detaljer, men på det hela taget syns de vara likadana. Att den ”svenska” versionen målats till största del i Sverige med svenska statister och inte i Frankrike med franska och italienska statister gör den främsta skillnaden. Den yngre är till synes mer anpassad för den svenska publiken, vilket verkar logiskt med tanke på beställaren och att den äldre versionen målades för en utställning i Paris. Möjligen kan detta vara anledningen till att Cederström inte ansträngde sig för att få modellerna att se mer ”nordiska” ut. Ett igenkännande hos fransmännen kan ha varit viktigt för att förhöja deras empati med verket.

Cederström har som det verkar velat vara väldigt noga med detaljerna i målningarna. ”Retorikens fader” Cicero talar om vikten av att ha kunskap om flera områden för att kunna bli en god talare. Han menar även att det inte bara är ordet i sig som är viktigt, utan även satsbyggnaden. De känslor som naturen givit människan måste även en god talare ha bra kunskap om, hur vi påverkas känslomässigt påverkar hur talet och dess innehåll tas emot av åhöraren²⁴. Cederströms bakgrund i det militära har självklart gett honom en känsla och förståelse för uniformen och dess innebörd. Han har kunnat skapa en inlevelse för händelsen då Karl XII:s döda kropp bars fram, och den har han sedan försökt förmedla vidare till oss som betraktare. Genom att läsa på om tiden, uniformerna och händelsen så får han det som han behöver för att återge händelsen. I Ciceros tredje del av Om talaren går att läsa; ”Fylliga faktakunskaper skänker ett rikt språk, och talar man om vackra ämnen, så kommer en sorts lyster i orden av sig själv.” Även om människorna i målningen ändrar hårfärg och drag som hör statisternas nationalitet till, så har konstnären ansträngt sig med att fånga en så verklig återgivning av händelse som han tycks ha kunnat, med hjälp av salt i stället för snö, bland annat. Trots det så har en miss gjorts med uniformshattens knapps placering, vilket uppmärksammats²⁵. Det korrekta sättet att bära dessa *tricorn*-hattar är, jag citerar ett citat ur Peter Froms avhandling, ”väl uppfästa och egalt på huvudet, nämligen något nedtryckta på den högra sidan, med spitzten till vänstra sidan öfer ögat”²⁶. Om hatten placeras på detta vis så hamnar hattens knapp på vänster sida och inte på den högra som Cederström har målat. Att hatten var placerad på det beskrivna

viset på Karl XII, har framkommit med hjälp av den dödande kulans bana från ingångshål till utgångshål. Detta har Cederström uppenbarligen missat. Talarens uppgift är att med språket övertyga. Det material som valts samt hur det struktureras och arrangeras påverkas av vilken uttryck det ikläds och hur det sedan framförs²⁷.

Om jag ser till Cederström och hans sätt att förmedla sin syn på likfärden, så framstår det som att han tillskaffat sig goda kunskaper om Karl XII:s likfärd utifrån den information som fanns då; diverse dagböcker från de som stridit med kungen och texter av prästen Jörgen Nordberg som även hans fanns med vid stridigheterna för att skriva om kungens liv och gärningar, bland annat. Nordberg skriver att soldaterna gråtandes bar bårerna med den dödade kungen hem. Av en taffeltäckare Hultman får vi veta att liket bars ”af 200 gardeskarlar ifrån Tisterdalen till Sundsborg” och överste Törnflycht lär i ett brev till Ulrika Eleonora 1718, skrivit att liket blivit buret av kungliga gardet till Sundsborg²⁸. Utifrån detta är det inte konstigt att Cederström valt att avbilda Karl XII:s lik på öppen bår. Den allmänna uppfattningen då tycks vara den att liket bars fram på öppen bår och inte i kista på vagn. Frågan är om det hade spelat någon roll. Att Cederström valt att inte exponera det skottsår vid kungens högra tinning som uppkom av skottet och det blod som runnit därur stärker min uppfattning om att det är mer dikt än verklighet som avbildats. Alberti menar att anständighet och måttlighet ska råda i bilden, att de delar på kroppen som är utmanande eller obehagliga att se bör vara täckta av något. Han hänvisar även till ”de gamla” målarna som då de skulle måla kungar med någon fysisk defekt, rättade till den så långt det var möjligt²⁹.

Utifrån den information som jag funnit beträffande Karl XII:s likfärd, så kan jag inte se att Cederströms avbildning är ett realistiskt motiv, utan jag ser det mer som en hyllning till en kungs bedrifter eller ett monument för en, enligt konstnären, stor man – en dikt med en målares ord. Detaljer behöver inte vara absoluta i dikten, det är klangen och uttrycket som skapar innehållet. På så sätt använder Cederström egenskaper som trofasthet, pliktkänsla, tapperhet, storhet, tacksamhet och hövlighet i bilden. Egenskaper som ger motivet ett positivt uttryck – trots att temat är död, sorg, förlust och medlidandet. I Ciceros andra del Om talaren, så diskuteras historieskrivningens vikt för talaren, och där konstateras följande ”Alla vet ju att historieskrivningens första bud är att inte drista sig att säga något osant, det andra att inte underlåta att säga det som är sant”. I de trovärda uniformerna, den kalla och snöiga omgivningen har Cederström förlagt motivet till en viss tidsperiod och årstid.

Information som han har om Karl XII:s likfärd har han integrerat i en bild, och sedan till ytterligare en version. I och med att han namngett målningen ”Karl XII:s likfärd”, så har han talat om för oss vad det är han tänker berätta. Därför syns på målningen en död kung som bärs fram på en bår buren av män. Uniformerna visar oss vilken tidsperiod och av snön och årstiden att döma kan vi gissa oss till att det är Karl XII, eller förstå det av titeln. Cederström beskriver det själv på följande sätt ”Om jag skulle tala om mig själf, så behöfver man ej veta att det är Karl XII, som bäres, en hvar känner att det är en älskad höfding som ligger på båren.”³⁰.

Sammanfattning och slutsatser

Jag har sett på Gustaf Cederströms verk av Karl XII:s likfärd ur ett retoriskt och historiskt perspektiv. Där jag i den retoriska vinkeln utgick ifrån *inventio* som syftar på stoffsamling och utformning av argumentation, *dispositio* som är uppbyggnaden av talets struktur, *elocutio* som syftar på uppbyggnaden av den språkliga utformningen av talet, inläringen som kallas *memoria* och själva framförandet som kallas *actio*. Jag har även tittat på *ethos* (personkaraktären) och *pathos* (de känslor som talaren väcker) som kan ses som komplement till det tredje begreppet *logos*, den egentliga argumentationen. Hur gick det med detta?

För att kunna argumentera kring motivet till att Cederströms versioner av Karl XII:s likfärd inte är varandras kopior, så har jag delvis använt Cederströms egna nedtecknade minnen samt Rondahls resonemang kring de skisser och teckningar som han har haft tillgång till. Jag har även använt tidigare forskning kring omständigheterna runt Karl XII:s likfärd och sedan satt dem i konflikt med varandra (*inventio*). Sättet som Cederström har valt att presentera kungen på hans sista färd mot Stockholm är hämtat från det historiska måleriet där kungen och händelsen framstår som realistisk (*elocutio*). Cederström har genom ett långvarigt intresse för karolinerna och Karl XII, byggt upp en bakgrundsarsenal av minnen som han sedan byggt på med inhämtad ”fakta” från diverse källor (*memoria*). I den första versionen av likfärden, som målades i Paris, så är det konstnärens syfte att ställa ut konstverket i Paris, vilket kan ha påverkat konstnärens brist på val av modeller med mer ”nordiskt” utseende, som vi kan se i den andra versionen som är målad huvudsakligen i Sverige. Målningarna som är gjorda med olja på duk och relativt stora och innehar måtten 256 x 370 cm, 1878 och 265 x 371 cm, 1884. Kungen har Cederström valt att bära fram på bår och inte i kista i hästdragen vagn som tycks ha varit det verkliga resesättet (*logos*). Han förmedlar en bild av en stor härskares döda kropp som bärs fram av en sörjande armé för att möta sitt sörjande folk. Att låta honom ligga dold i en kista hade inte frambringat den empati (*pathos*) som den nu synliga kungen gör. Cederströms bakgrund i det militära, hans släktskap med en av Karl XII:s anställda i fält och konstnärens historiska intresse för den avbildade händelsen gör motivet trovärdigt (*ethos*).

Som jag angett i kapitel 1, så lägger jag mest fokus på det retoriska begreppet *dispositio* och dess indelning. *Inledning*: En död kung bärs fram av sina soldater på väg

bort från kriget. Männens sorgsna miner och jägaren som visar sin vördnad är ett tecken på förlusten av en stor man som genom Cederström framställs i ett ögonblick av kraftig vind och kyla från vädergudarna samt värme och saknad av sin trupp (exordium). Cederström har gjort två versioner av motivet av den historiska händelsen då Karl XII bärs fram på bål följd av ett sorgetåg. Två målningar med samma motiv, men i två olika utföranden (narratio). Två frågor ska besvaras, de två målningarna ska granskas och dess olikheter ska påskinas för att sedan leda fram till att olikheterna har en naturlig förklaring (partitio). *Huvuddelen:* Den första versionen som var ämnad för den franska publiken, ser ut att ha anpassats till *den* målgruppen och den andra versionen anpassats till den svenska publiken. Konstnären har arbetat utifrån en längtan att få måla ett specifikt motiv eller utifrån beställarens önskan. Han har även utformat den historiska händelsen på ett personligt sätt som avslöjar Cederströms känslor för den avmålade kungen och dess historiska förlopp. Den blottade kungen visas upp på sin sista resa iklädd sin uniform, som för att visa att han dog i strid för sitt land (confirmatio). Att liket i realiteten fördes hem i kista på vagn har inte någon betydelse får verket. Den poetiska och nationalistiska posen går före verkligheten. Därför är det inte heller viktigt att i detalj genom avmålning redogöra för exakt vilka det var som bar bären, detaljer på uniformer eller att hans skottskada inte markerats (refutatio).

Cederström har med sina förkunskaper om Karl XII och hans likfärd avbildat en konungs färd hem, buren av sina trogna krigare. Efter ett mångårigt krigande har striden tagit slut och han ska nu få komma hem till Sverige och Stockholm för hans sista vila. Genom att ta intryck från sin omgivning har Cederström skapat två olika målningar av samma motiv, med avsikten att den sista skulle vara en återgivning av den första. Genom att göra skisser och skapa en fiktiv miljö med människor och arbeta sig fram till det slutgiltiga motivet, så har Cederström visualiserat Karl XII:s likfärd – för två olika ändamål (conclusio med recapitulatio).

Orsakerna till att Gustaf Cederström valt att inte göra den andra versionen till den första målningens kopia kan vara att de skapats för två olika ändamål. Den första för en utställning i Paris och den andra på beställning av en grupp konstintresserade svenskar. Cederström valde även att slutföra den andra målningen i Sverige, där det fanns riktig snö och möjligen även enklare att få den nationalistiska känslan för det historiska förloppet. Valet av modeller gjordes utifrån den geografiska placeringen och miljön skapades utifrån platsens möjligheter.

Olikheterna som går att tyda i verken betyder inte så mycket för just skildrandet av händelsen, utan kan ses mer som konstnärlig frihet. Det förefaller som om detaljer som uppgraderingen av uniformerna till officerare i den andra versionen samt den ökade omfattningen av snö i samma version är en utveckling från konstnärens sida. Soldaternas olika utseende kan endast förklaras med att modeller av olika nationalitet har använts. De skillnaderna i detaljerna som påvisats påverkar inte andemeningen i motivet på ett avgörande sätt och Cederström hade ändå inte kunnat göra en kopia av originalet, eftersom den nya målningen blir ett nytt original.

Notförteckning

- 1 Följande avsnitt bygger, om inte annat anges, på Kjörup, Sören. *Människovetenskaperna. Problem och traditioner i humanioras vetenskapsterori.* ”Retorik”. Studentlitteratur 2009 (1999), s. 188-197.
- 2 Ibid, Cicero, Marcus Tullius (2009) s.80f
- 3 Följande avsnitt bygger, om inte annat anges, på Kjörup, Sören. *Människovetenskaperna. Problem och traditioner i humanioras vetenskapsterori.* ”Historism”. Studentlitteratur 2009 (1999), s. 253-277
- 4 Bring, Samuel E. *Karl XII:s likfärd och begravning.* Ur Karolinska Förbundets årsbok 1918. Lund (1918) s. 157f
- 5 From, Peter. *Karl XII:s död. Gåtans lösning.* Historisk Media (2005). s. 24, 34ff, 267ff, 289. Bring (1918) s. 158f. Liljegren, Bengt. *Karl XII. En biografi.* Lund: Historisk media. (2000) s. 339
- 6 From, Peter (2005), s. 70, 317 not 220. Bring, Samuel E (1918) s. 164-166, 171, Liljegren, Bengt (2000) s. 341, Samuel E (2000) s. 341.
- 7 Bring, Samuel E (1918) s. 173-181, 186f, 192f, 201, 204f, 208. Liljegren, Bengt (2000) s. 341. From, Peter (2005) s. 145-157
- 8 From, Peter (2005) s. 93 Bring, Samuel E (1918) s. 212
- 9 Nodin, Anders. “Att måla en historia. Historiemåleriet under 1800-talet”. *Från runor till Modesty Blaise.* Göteborgs universitet (1994) s. 189f
- 10 Nodin, Anders (1994) s. 191f. Cederström, Gustaf. *Minnen.* Stockholm: P. A. Norstedt & söners förlag. (1913) s. 167
- 11 Nodin, Anders (1994) s. 192, Björk, Thomas. ”1800-talet”. (red.) Lena Johnnesson. *Konst och visuell kultur i Sverige. 1810-2000.* Stockholm: Bokförlaget Signum. (2007) s. 62. Cederström, Gustaf. *En gammal konstnärs minnen.* Uppsala: Wretmans boktryckeri A.-B. (1926) s. 104f
- 12 Romdahl, Axel L. *Gustaf Cederström.* A. -B. Allhems förlag, Malmö. (1948). S. 12, 15f. Cederström, Gustaf. (1926) s. 114. Cederström, Gustaf. (1913) s. 3, 50, 66, 70-75, 78, 99
- 13 Romdahl, Axel L (1948) s. 12. Cederström, Gustaf (1913) s. 3f. http://sv.wikipedia.org/wiki/Olof_Cederstr%C3%B6m
- 14 Romdahl, Axel L. (1948), s. 17f
- 15 Romdahl, Axel L. (1948), s. 17. Cederström, Gustaf (1913) s. 146, 148
- 16 Liljegren, Bengt. (2000) s. 96f.
- 17 Romdahl, Axel L. (1948) s. 18
- 18 Göteborgs Konstmuseum [http://emp-web-34.zetcom.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.\\$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slightbox_4x5&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0](http://emp-web-34.zetcom.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slightbox_4x5&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0), Romdahl s. 28-30, bild 111
- 19 Göteborgs Konstmuseum [http://emp-web-34.zetcom.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.\\$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slightbox_4x5&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0](http://emp-web-34.zetcom.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slightbox_4x5&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0)
- 20 Romdahl, Axel L. s. 17f, bildtext bild 19. Liljegren, Bengt, s. 149-184, 202. Wikipedia http://sv.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Konstantinovitj
- 21 Romdahl, Axel L. (1948), s. 18, 29, bildtext 23, 24-25.
- 22 Alberti, Leon Battista. *Om målarkonsten.* (De Pictura, 1435) Översättning, Sölve Ohlsson. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposion. (1996) s. 49.
- 23 Alberti, Leon Battista (1996) s. 50

- ²⁴ Cicero, Marcus Tullius. *Om talaren. Första boken.* (De oratore, 55 f.Kr.). Översättning Bergh, Birger. Åstorp: Retorikförlaget (2008) s. 32
- ²⁵ From, Peter (2005) s. 270. Olsson, Karl-Erik. "Slarv med Knapparna". *Konstperspektiv 1988:4*, Organ för Sveriges konstföreningars riksförbund.. Malmö Sveriges konstföreningars riksförbund. s. 16-17. Cicero, Marcus Tullius. *Omtalaren. tredje boken.* (De oratore, 55 f.Kr.). Översättning: Piltz, Anders. Åstorp: Retorikförlaget (2009) s. 52
- ²⁶ From, Peter (2005) s. 269
- ²⁷ Cicero, Marcus Tullius (2008) s. 70
- ²⁸ Bring, Samuel E. (1918) s. 178 not forts. från föregående sida. Romdahl, Axel L. (1948) s. 17
- ²⁹ Alberti, Leon Battista. (1996) s.53
- ³⁰ Cicero, Marcus Tullius. (2008) s. 28, 33, 73f. Cederström, Gustaf (1913) s. 168

Källförteckning

Otryckta källor

Internetkällor

Göteborgs Konstmuseum 2012-12-03 [http://emp-web-](http://emp-web-34.zetcom.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.tl.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slighbox_4x5&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0)

[34.zetcom.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.tl.collection_lightbox.\\$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slighbox_4x5&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0](http://emp-web-34.zetcom.ch/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.tl.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slighbox_4x5&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0)

Olof Cederström 2012-12-03 http://sv.wikipedia.org/wiki/Olof_Cederstr%C3%B6m

Konstantin Konstantinovitj 2012-12-03

http://sv.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Konstantinovitj

Tryckta källor

Literatur

Alberti, Leon Battista. *Om målarkonsten*. Orig. titel De Pictura/Della Pittura (1436). Översättning, Sölve Ohlsson. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposion. 1996 (1436)

Bring, Samulel E. *Karl XII:s likfärd och begravning*. Ur Karolinska Förbundets årsbok 1918. Lund (1918).

Björk, Thomas. ”1800-talet”. (red.) Lena Johnnesson. *Konst och visuell kultur i Sverige. 1810-2000*. Stockholm: Bokförlaget Signum. (2007)

Cederström, Gustaf. *En gammal konstnärs minnen*. Uppsala: Wretmans boktryckeri A.-B. (1926)

Cederström, Gustaf. *Minnen*. Stockholm: P. A. Norstedt & söners förlag. (1913)

Cicero, Marcus Tullius. *Om talaren. Första boken*. De oratore. Översättning Bergh, Birger. Åstorp: Retorikförlaget 2008 (55 f.Kr.)

Cicero, Marcus Tullius. *Omtalaren. Andra boken*. De oratore. Översättning: Berg, Birger och Piltz, Anders. Åstorp: Retorikförlaget 2008 (55 f.Kr.)

Cicero, Marcus Tullius. *Omtalaren. tredje boken*. (De oratore, 55 f.Kr.). Översättning: Piltz, Anders. Åstorp: Retorikförlaget (2009)

From, Peter. *Karl XII:s död. Gåtans lösning*. Historisk Media (2005).

Kjörup, Sören. *Människovetenskaperna. Problem och traditioner i humanioras vetenskapsterori*. ”Retorik”. Studentlitteratur 2009 (1999)

Liljegren, Bengt. Karl XII. En biografi. Lund: Historisk media. (2000). S. 96f.

Nodin, Anders. ”Att måla en historia. Historiemåleriet under 1800-talet”. *Från runor till Modesty Blaise*. Göteborgs universitet (1994)

Romdahl, Axel L. *Gustaf Cederström*. A. -B. Allhems förlag, Malmö. (1948)

Publikation

Olsson, Karl-Erik. "Slarv med Knapparna". *Konstperspektiv* 1988:4, organ för Sveriges konstföreningars riksförbund

Referenslitteratur

Sandstedt, Erik. Studier rörande Jöran Nordbergs Konung Carl XII:s historia. Studentlitteratur (1972)

Sjölin, Jan-Gunnar (red). "Bildens retorik". Konst och bild. Stockholm: Carlssons Bokförlag (1994)

Observation

Livrustkammaren, Stockholm 121222

Nationalmuseum, Stockholm 121222

Bildförteckning

Bild 1. <http://forum.skalman.nu/viewtopic.php?f=23&t=31966&start=15>

Bild 2. <http://forum.skalman.nu/viewtopic.php?f=23&t=31966&start=15>